

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย โดยอาศัยอยู่ในภพภูมิซึ่งก็คือโลกมนุษย์หรือมนุษยภูมิ และสัตว์ทั้งหลายที่เหลือกก็ล้วนอยู่ในภพที่แตกต่างกันออกไปตามมิติแห่งความซับซ้อนตามภูมิหรือชั้นต่างๆ ในโลก^๑ ซึ่งพุทธปรัชญาเถรวาทได้กล่าวถึงโลกเหล่านี้ว่าประกอบด้วยโลกธาตุอันเป็นที่อยู่ของสัตว์นั้นมี ๓๑ ภพภูมิ^๒ ดังนี้คือ

(๑) กามภพ คือที่อยู่ของสัตว์ที่ยังแสวงกามคุณทั้ง ๕ และสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ภพ คือ อบายภูมิ ๔ (นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน) มนุษย์โลก และสวรรค์ทั้ง ๖

(๒) รูปภพ คือที่อยู่ของสัตว์ที่ไดรูปรูปาน ซึ่งได้แก่ รูปพรหม ๑๖ ชั้น

(๓) อรูปภพ คือที่อยู่ของสัตว์ที่ได้อรูปาน ซึ่งได้แก่ อรูปพรหม ๔ ชั้น

สาเหตุของการเกิดในภพทั้ง ๓ ซึ่งเรียกว่าเงื่อนไขที่เพียงพอ (sufficient condition)^๓ ที่จะทำให้บุคคลเกิดขึ้นในแต่ละภพนั้นล้วนแตกต่างกันออกไป กรณีที่คนจะไปเกิดในกามภพ เช่น เทวดาต้องมีhiriและโอตตปปะ^๔ เป็นต้น

การพิจารณาในแง่นี้เป็นไปตามหลักกฎแห่งกรรมที่เริ่มต้นด้วยกิเลส กรรมและวิบาก ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทรับกรรมเป็นมรดก มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์เพื่อให้เลวและดีต่างกัน ด้วยประการฉะนี้”^๕ เป็นการชี้ให้เห็นความเกี่ยวข้องกันตามหลักเหตุปัจจัยที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ”^๖ ฉะนั้น เงื่อนไขดังกล่าวทำให้มนุษย์ถูกระบุด้วยความมีอยู่ในภพภูมิที่เกี่ยวข้องกับเวลาที่เป็นอดีตคือกิเลส กรรมคือปัจจุบัน และวิบากคืออนาคต กล่าวคือถ้าคนที่มีอกุศลจิตประกอบด้วยราคะ โทสะ และโมหะก็จะเป็นเหตุให้คนประมาท และมีผลคือทำให้เกิดในนรกหรือสัตว์เดรัจฉาน ตามข้อความที่ระบุไว้

^๑ โลก ๓ คือสังขารโลก สัตว์โลก โอกาสโลก ในที่นี้กล่าวถึงสัตว์โลก คือโลกของสัตว์ซึ่งแบ่งได้ ๓ ลำดับ คือ (๑) มนุษย์โลก ได้แก่ โลกมนุษย์ (๒) เทวโลก ได้แก่โลกของเทวดา ได้แก่สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น (๓) พรหมโลก ได้แก่ โลกของพรหม อ้างใน วิมหา. (ไทย) ๑/๒/๒.

^๒ ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑๖๒/๒๕๕-๒๕๖.

^๓ เงื่อนไขที่เพียงพอคือเงื่อนไขในความมีอยู่ สิ่งหนึ่งจะมีอยู่ ตัวอย่างเช่น ความมีอยู่ของมนุษย์เกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ (๑) มารดามีระดู (๒) เกิดจากบิดาและมารดาอยู่ร่วมกัน (๓) มีวิญญาณมาปฏิสนธิรวมกันอยู่อย่างเหมาะสมเป็นเงื่อนไขที่เพียงพอสำหรับความมีอยู่ของมนุษย์ อ้างใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๙/๔๔๔.

^๔ สัมบุรุษผู้สูงบระจับ ประกอบด้วยhiriและโอตตปปะ ตั้งมั่นอยู่ในธรรมอันขาว ท่านเรียกว่าผู้มีธรรมของเทวดาในโลก อ้างใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๗/๖/๒.

^๕ ม.อ. (ไทย) ๔/๒๙๗/๓๕๖.

^๖ ส.นิ. (ไทย) ๘/๑๔๔/๖๒.

เมื่อก่อนสัตว์ทั้งหลายยังไม่ปราศจากราคะอันกิเลสเครื่องผูกคือราคะ ผูกไว้ นักเดินร่ำรวบรวมเข้าไว้ซึ่งธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ในท่ามกลางสถานเดินร่ำ ในท่ามกลางสถานมหรสพ แก่สัตว์เหล่านั้นมากยิ่งขึ้น เมื่อก่อนสัตว์ทั้งหลายยังไม่ปราศจากโทสะ อันกิเลสเครื่องผูกคือโทสะผูกไว้ นักเดินร่ำรวบรวมเข้าไว้ซึ่งธรรมเป็นที่ตั้งแห่งโทสะ ในท่ามกลางสถานเดินร่ำ ในท่ามกลางสถานมหรสพ แก่สัตว์เหล่านั้นมากยิ่งขึ้น เมื่อก่อนสัตว์ทั้งหลายยังไม่ปราศจากโมหะ อันกิเลสเครื่องผูกคือโมหะผูกไว้ นักเดินร่ำย่อมรวบรวมไว้ซึ่งธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งโมหะ ในท่ามกลางสถานเดินร่ำ ในท่ามกลางสถานมหรสพ แก่สัตว์เหล่านั้นมากยิ่งขึ้น นักเดินร่ำนั้นตนเองก็มัวเมาประมาท ตั้งอยู่ในความประมาท เมื่อแตกกายตายไป ย่อมบังเกิดในนรก ชื่อปหาสะอณี ถ้าเขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นักเดินร่ำคนใดทำให้คนหัวเราะ รื่นเริงด้วยคำจริงบ้าง คำเท็จบ้าง ในท่ามกลางสถานเดินร่ำ ในท่ามกลางสถานมหรสพผู้นั้นเมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชื่อปหาสะ ความเห็นของเขานั้นเป็นความเห็นผิด นายคามณี ก็เราย่อมกล่าวคติสองอย่างคือ นรกหรือกำเนิดสัตว์เดียรัจฉานอย่างใดอย่างหนึ่ง ของบุคคลผู้มีความเห็นผิด^๗

การเข้าใจความมีอยู่ของภพภูมิในลักษณะนี้ปรากฏผ่านการพิจารณาในเรื่องกรรมและผลกรรมโดยระบุด้านตัวบุคคลที่มีอยู่ผ่านสถานที่ (space) และเวลา (time) แต่ยังมี การอธิบายถึงตัวบุคคลผ่านกระบวนการที่ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ จิตและเจตสิก โดยเชื่อมโยงกับข้อความว่า โลกอันจิตย่อมนำไป^๘ ฉะนั้น การอธิบายเรื่องการมีอยู่ของโลกในที่นี้คือหมู่สัตว์จึงสัมพันธ์กับจิต และจิตจะมีอยู่ได้ก็สัมพันธ์กับเจตสิก ซึ่งการอธิบายดังกล่าวเป็นการระบุดังความเปลี่ยนแปลงทางจิตเป็นสำคัญไม่เกี่ยวข้องกับสถานที่และเวลา เช่นกรณีตนเองเป็นมนุษย์ แต่แม่ตนเองตายไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน แล้วฆ่าสัตว์นั้นทั้งที่รู้ว่าเคยเป็นแม่ของตนเอง ไม่จัดว่าเป็นอนันตริยกรรม แต่เป็นกรรมหนัก ตั้งอยู่ใกล้ชิตอนันตริยกรรม^๙ และบุคคลนั้นได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์แบบสัตว์นรก (มนุสเสนริยกะ)^{๑๐} เพราะทำบาปอกุศลกรรมด้วยปาณาติบาต เมื่อพิจารณาความมีอยู่ของความเป็นสัตว์เดรัจฉานกับผู้เป็นแม่ต่างกันที่ภพภูมิและเวลา แต่จิตนั้นไม่ประกอบสถานะทั้งสองเพราะเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตามเจตสิกจึงทำให้ความคิดที่ยึดติดนั้นกลายเป็นตัวกำหนด จึงมีอยู่ในลักษณะที่เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป เป็นขณะๆ เช่น ถ้าคนคิดไม่ดีก็เป็นเปรตก็ได้ อสุรกายก็ได้ สัตว์เดรัจฉานก็ได้ เป็นต้น เพราะภพ

^๗ ส.ส. (ไทย) ๑๘/๕๙๑/๓๑๕.

^๘ ส.ส. (ไทย) ๗/๑๘๑/๔๖.

^๙ ม.อุ.อ. (ไทย) ๓/๑/๓๑๐.

^{๑๐} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), **โลกทิปนี**, (กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๖., บรรจบ บรรณรุจิ, ดร. **โอปาติกะชีวิตหลังความตาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๕๗), หน้า ๔๗.

ทั้งหลายเป็นไปในที่หรือในเวลาทั้งปวง^{๑๑} โดยลักษณะความมีอยู่หรือภพทั้งหมดนั้นถูกอธิบายว่าเป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวน เป็นธรรมดา

หากพิจารณาในเรื่องของศีลธรรมแล้วจะเห็นว่า ถ้าเรื่องของศีลธรรมมีอยู่จริงอย่างมีเหตุผล การกระทำของสัตว์โลกย่อมต้องได้รับผลของการกระทำอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ สิ่งทีกล่าวนี้นี้เป็นข้อพิสูจน์ทางศีลธรรม (Moral Argument) ซึ่งเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ควรนำมาประกอบการพิจารณาถึงความมีอยู่ทางศีลธรรมด้วย ดังนั้นจึงมีประเด็นปัญหาที่ควรทำการศึกษาวิจัยเรื่องอบายภูมิ ๔ ในฐานะความมีอยู่หรือการดำรงอยู่ (being) ซึ่งเป็นปัญหาที่มนุษย์ให้ความสนใจใคร่รู้ว่ามีความมีอยู่จริงหรือไม่เพียงใด และถ้ามีอยู่จริงจะมีอยู่ในฐานะใด อย่างไร และจะมีเกณฑ์อะไรเป็นตัวตัดสินถึงการมีอยู่ดังกล่าว จากปัญหาดังกล่าวนี้นี้ ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรจะทำการวิเคราะห์ถึงความมีอยู่ของอบายภูมิ ๔ ในพุทธปรัชญาเถรวาทต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความมีอยู่
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องอบายภูมิ ๔ ในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ความมีอยู่ของอบายภูมิ ๔ ในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิดเรื่องความมีอยู่เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ แนวคิดเรื่องอบายภูมิ ๔ ในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ ความมีอยู่ของอบายภูมิ ๔ ในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ ความมีอยู่ (Ontology) หมายถึง การศึกษาสาระสำคัญของความจริงของความเป็นอยู่หรือความเป็น (essence) ของสิ่งนั้นๆ เป็นการศึกษาธรรมชาติของสิ่งที่เป็นจริงในฐานะที่เป็นสากลที่สุดหรือในฐานะที่เป็นสิ่ง ไม่ใช่ในฐานะสิ่งนั้นหรือสิ่งนี้โดยเฉพาะ

๑.๔.๒ ภูมิ (States of existence) หมายถึง ที่อยู่หรือสภาวะของสัตว์ที่เกิด ณ จุดนั้นๆ

^{๑๑} คำว่า “ในที่หรือในเวลาทั้งปวง” เป็นคุณบทแห่งคำอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือของภพ ความมีความเป็นอยู่อย่างใดก็ตาม ย่อมเนื่องด้วยเวลาที่พอเหมาะ เนื้อหาที่พอดี ประโยชน์ที่น่าพอใจ มันจึงจะเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ ดังนั้นภพชนิดไหนก็ตาม ย่อมเนื่องอยู่ด้วยสิ่งทั้ง ๓ นี้ แต่แล้วในที่สุดมันก็เป็นเพียงสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ดังที่กล่าวแล้ว อ้างใน กองตำราคณะธรรมทาน แปลและร้อยกรอง, **ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๘๐๔.

๑.๔.๓ อปายภูมิ ๔ (Apaya-bhūmi) หมายถึง การเป็นอยู่ที่ไม่เจริญของสัตว์จำพวกที่ไม่สร้างกุศลกรรม มี ๔ ประเภทคือ นรก เปรต และอสุรกาย

๑.๔.๔ พุทธปรัชญาเถรวาท (Theravāda Buddhist philosophy) หมายถึง แนวคิดที่อธิบายถึงความมีอยู่โดยสมมติทางวัตถุและทางสภาวะ เช่น สัตว์นรก, สัตว์เดรัจฉาน, เปรต, อสุรกาย และความมีอยู่โดยปรมาตม เช่น กรรมนิยาม, นิพพาน, จิต, เจตสิก เป็นต้น

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีหนังสือและเอกสารงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยใช้อ้างอิง และใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ หนังสือ

๑.๕.๑.๑ วชิระ งามจิตฺตเจริญ ได้เสนอหนังสือเรื่อง “พุทธศาสนาเถรวาท”^{๑๒} ในบทที่ ๒ ความเข้าใจเบื้องต้นว่าด้วยโลกและชีวิตว่า โลกหรือจักรวาลต่างๆ มีอยู่มากมายซึ่งเป็นที่ตั้งหรือที่อยู่ของสิ่งทั้งหลาย คือโลกและชีวิตเป็นสิ่งธรรมชาติที่ดำเนินไปตามเหตุสภาวะที่เป็นธรรมดาของสิ่งต่างๆ นอกจากนั้นก็ได้กล่าวถึงภูมิและเอกภพว่า ภูมิเป็นที่อยู่ของเหล่าสัตว์หลายชนิดตามระดับและความสามารถ ส่วนเอกภพในพุทธศาสนาเถรวาทเรียกว่า “จักรวาล” หรือ “โลกธาตุ” ในแต่ละจักรวาลก็จะมีภูมิต่างๆ อย่างโลกมนุษย์อยู่เหมือนกัน

๑.๕.๑.๒ วิทย์ วิศทเวทย์ ได้เสนอหนังสือเรื่อง “ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา”^{๑๓} ในบทที่ว่าด้วยอภิปรัชญากับพุทธศาสนา ตอนโลกพ้นสามัญวิสัยว่า โลกที่รู้จักไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสหรือด้วยประสบการณ์ธรรมดาสามัญ ลัทธิปรัชญาหรือศาสนาบางลัทธิเชื่อว่าโลกเช่นนี้มีอยู่จริง แม้พุทธศาสนาก็ยังเชื่อว่า โลกมนุษย์หรือภูมิมนุษย์มิใช่โลกแห่งความจริงเพียงอย่างเดียว ยังมีเทวภูมิ คือสวรรค์หรือโลกของเทวดา และอบายภูมิ คือ โลกของสิ่งที่ต่ำกว่ามนุษย์ เช่น นรก เปรต เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้คนธรรมดาสามัญมองไม่เห็น นรกสวรรค์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังสารวัฏเท่านั้น แต่จุดมุ่งหมายสูงสุดคือการถึงนิพพานหรือความดับทุกข์

๑.๕.๑.๓ สุนทร ฦ รังสี ได้เสนอหนังสือเรื่อง “พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก”^{๑๔} โดยกล่าวไว้ในบทที่ ๗ ตอน กรรมกับการเกิดใหม่ในกามาวจรทุกคติภูมิว่า กามาวจรทุกคติภูมิเป็นภูมิที่เกิดอยู่ของผู้ที่มีจิตเพิลิตเพลินยินดีในกามคุณ ๕ แต่เป็นผู้ที่มีแต่ความทุกข์เป็นส่วนมากจึงเรียกว่า ทุกคติ ได้แก่อบายภูมิ ๔ คือนรก เปรต และอสุรกาย โดยกล่าวว่าผู้ที่ตายแล้วไปเกิดในอบายภูมินี้คือผู้ที่

^{๑๒} วชิระ งามจิตฺตเจริญ, ศ.,ดร, พุทธศาสนาเถรวาท, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๙, ๕๐.

^{๑๓} วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒, ๑๕-๑๖.

^{๑๔} สุนทร ฦ รังสี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๗๑.

ทำบาปกรรมหรือกรรมชั่วไว้มาก เมื่อตายไปบาปกรรมนั้นก็นำไปเกิดในภูมิใดภูมิหนึ่งตามความเหมาะสม ต้องใช้ชีวิตเสวยความทุกข์นั้นๆ จนกว่าจะสิ้นสุดจากผลของกรรมที่ตนทำไว้

๑.๕.๑.๔ เสถียร โพธิ์นันทะ ได้เสนอหนังสือเรื่อง **“ปาฐกถาธรรมเชิงวิจัย”**^{๑๕} ในตอนว่า ด้วยตอบปัญหาพระธรรมทูต โดยสรุปเรื่องนรกและสวรรค์มีอยู่จริงไว้ ๓ ประการคือ ประการที่ ๑ นรกสวรรค์ที่เป็นโลกจริงๆ นั้นมีอยู่ เพราะมติทางวิทยาศาสตร์ได้รับรองแล้วว่า มีดวงดาวหรือโลกธาตุ ซึ่งถือว่าเป็นชีวิตอื่นจากโลกเรานี้ ประการที่ ๒ สวรรค์นรกที่เป็นประเภทของอารมณ์ในโลกเรา คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา ถ้ารับอายตนะภายนอกที่เป็นความยินดีคือ ได้รูปดี เสียงดี กลิ่นดี รสดี สัมผัสดี เป็นที่พอใจแล้วเรียกว่าสวรรค์ แต่ตรงกันข้าม รูปไม่ดี เสียงไม่ดี กลิ่นไม่ดี รสไม่ดี สัมผัสไม่ดี ความนึกคิดอารมณ์ที่ไม่ดี ก็ถือว่าเป็นนรก ข้อนี้ย่อลงที่อายตนะภายในภายนอก กล่าวคือเห็นกันได้ในชาติปัจจุบันนี้ โดยไม่ต้องรอโลกหลังความตาย ประการที่ ๓ นรกสวรรค์ที่นิยมเอาจากสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ในภพนี้ กล่าวคือความมั่งมีศรีสุข มีความเป็นอยู่อุดมสมบูรณ์ก็เป็นสมมติเทพ ตรงข้ามกับมนุษย์คนใดมีความเป็นอยู่ที่ลำบากเช่นพวกลูกยากอดยากเจ็บไข้หรือเป็นโรคร้ายต่างๆ มีความทุกข์ยากถือว่าเป็นนรก นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการกำหนดของชั้นภูมิต่างๆ ในระบบของจักรวาลว่าสิ่งเหล่านี้มีอยู่จริง

๑.๕.๒ วิทยานิพนธ์

๑.๕.๒.๑ พระพงศธร คมภิรมย์ ได้เสนองานวิจัยเรื่อง **“ศึกษาเรื่องปรโลกในพระสูตรตันตปิฎก : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”**^{๑๖} ผลการวิจัยพบว่า หลักคำสอนพระพุทธศาสนา มองว่าปรโลกคือโลกเบื้องหลังความตายมีอยู่จริง เป็นโลกอื่นที่มีสภาพชีวิตใหม่ โดยอาจเป็นโลกที่มีความสุขหรืออาจเป็นโลกที่มีแต่ความทุกข์ ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการกระทำของผู้นั้นในโลกมนุษย์เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ ทั้งนี้ สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ สุกตนิภพ (กามภพ รูปภพ อรูปภพ) คือ ภพเป็นสถานที่ที่มีแต่ความสุข และทุกตนิภพ (นรก เปรต อสุรกาย) คือภพเป็นสถานที่ปราศจากความเจริญ ซึ่งพุทธศาสนา มองว่า ถ้ามนุษย์และสรรพสัตว์ยังมีกิเลส มีกรรม และมีวิบากกรรมย่อมไม่สามารถหลุดพ้นจากวัฏสงสาร คือ การเวียนว่ายตายเกิดได้ และการจะนำเรื่องปรโลก (นรก สวรรค์) มาประยุกต์สอนให้คนในสังคมเข้าใจและคลายความสงสัยได้ ๓ ทางคือ ๑) ปรโลกเป็นสภาวะทางจิตใจ ๒) ปรโลกในชาตินี้ ๓) ปรโลกที่เป็นโลกอื่นหรือภพภูมิอื่นที่มีอยู่จริง

๑.๕.๒.๒ พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา ได้เสนองานวิจัยเรื่อง **“นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”**^{๑๗} ผลจากการวิจัยพบว่า นรกและสวรรค์มีอยู่ ๒ สถานะคือ สถานะที่ ๑ คือ นรกและสวรรค์เป็นสถานที่ (รูปธรรม) เป็นภพภูมิของสัตว์ผู้เกิดในโอปปาติกะกำเนิด สถานะที่ ๒ คือ

^{๑๕} เสถียร โพธิ์นันทะ, **ปาฐกถาธรรมเชิงวิจัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๒-๖๓.

^{๑๖} พระพงศธร คมภิรมย์, **“ศึกษาเรื่องปรโลกในพระสูตรตันตปิฎก : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”**, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๗} พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, **“นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓).

นรกและสวรรค์เป็นภาวะ คือความรู้สึกรู้สึกทางจิตใจ (นามธรรม) เกิดดับที่อายตนะ ทั้ง ๒ สถานะ นี้มีความสำคัญในฐานะเป็นปริยัติสัทธรรมของพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังได้เสนอทฤษฎีโลก ๓ ทฤษฎี ปรโลก ทฤษฎีกำเนิด ๔ ทฤษฎีเทพ ๓ และทฤษฎีอภิญญา ๖ เพื่อยืนยันว่านรกและสวรรค์ที่เป็น สถานที่ในชาติหน้ามีอยู่จริงในฐานะเป็นองค์ประกอบของสังสารวัฏ

๑.๕.๒.๓ เพ็ญแข กิตติศักดิ์ ได้เสนองานวิจัยเรื่อง **“การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความคิด เรื่องจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก”**^{๑๘} ผลจากการวิจัยพบว่า มโนทัศน์เรื่องจักรวาลวิทยาในพระสุตตันตปิฎกมีความรู้ ๒ แบบ แบบแรกเป็นความรู้จาก ประสบการณ์คือความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตรวมถึงกำเนิดของโลกและธรรมชาติของโลกมี ลักษณะการอธิบายเป็นเรื่องของตำนาน แบบที่สองเป็นความรู้มาจากการหยั่งรู้ของพระพุทธเจ้าด้วย ทิพยจักขุญาณคือเรื่องภูมิต่างๆ นอกจากนี้ยังได้ระบุถึงภพในพระไตรปิฎกว่ามี ๒ รูปแบบ รูปแบบแรก ภูมิ นรก สวรรค์นั้นมีอยู่เป็นวัตถุวิสัย (Objective) ซึ่งมีคำอธิบายจากลักษณะชีวิตในภูมิต่างๆ รูปแบบ ที่สอง ภูมิ นรก สวรรค์เป็นรูปแบบของจิตวิสัย (Subjective) ซึ่งเป็นสภาวะของจิตมนุษย์มี ความสัมพันธ์กับอายตนะภายนอกและอายตนะภายในของมนุษย์

๑.๕.๒.๔ มาฆะศรี คหฺภูฐา ได้เสนองานวิจัยเรื่อง **“ความคิดเรื่องนรกและสวรรค์ใน พุทธปรัชญาเถรวาท”**^{๑๙} ผลจากการวิจัยพบว่า นรกสวรรค์นั้นมีอยู่จริงตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่ไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยผัสสะธรรมดา มโนทัศน์เรื่องนรกสวรรค์นั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของสังสารวัฏ และ นรกสวรรค์ยังสัมพันธ์กับเรื่องกรรมในแง่ที่เป็นสถานที่เกิดของบุคคลที่มารับผลของกรรม นอกจากนี้ นรกสวรรค์ยังสัมพันธ์กับมรรค ผล นิพพาน ดังนั้นการปฏิเสธคำสอนเรื่องสังสารวัฏและนรกสวรรค์ยังมีผลเท่ากับปฏิเสธคำสอนเรื่องมรรค ผล นิพพาน

๑.๕.๒.๕ สยาม ราชวัตร ได้เสนองานวิจัยเรื่อง **“วิธีอ้างเหตุผลเพื่อยืนยันความมีอยู่ ของโลกหน้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท”**^{๒๐} ผลจากการวิจัยพบว่า มีวิธีการอ้างเหตุผลใน พระพุทธศาสนาเถรวาทออกเป็น ๙ วิธีการ คือ (๑) วิธีการอ้างเหตุผลด้วยตถาคตโพธิศรัทธา (๒) วิธีการอ้างเหตุผลด้วยทฤษฎีกระบวนการ (๓) วิธีการอ้างเหตุผลด้วยเปรียบเทียบ (๔) วิธีการอ้าง เหตุผลด้วยประสบการณ์ (๕) วิธีการอ้างเหตุผลด้วยทฤษฎีสังสารวัฏ (๖) วิธีการอ้างเหตุผลด้วยทฤษฎี โลก (๗) ทฤษฎีกำเนิด ๔ (๘) วิธีการอ้างเหตุผลด้วยทฤษฎีอภิญญา ๖ และ (๙) วิธีการอ้างเหตุผลด้วย ประโยชน์การปฏิบัติ วิธีการอ้างเหตุผลเหล่านี้อยู่ในกรอบตรรกศาสตร์ทั้งตะวันตกและตะวันออก และสามารถสร้างเป็นรูปแบบวิธีการอ้างเหตุผลเพื่อยืนยันความมีอยู่ของโลกหน้าในพระพุทธศาสนาเถร วาท ๒ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบวิธีการอ้างเหตุผลเน้นย้าศรัทธาแก่กลุ่มที่เชื่อโลกหน้า (๒) รูปแบบ

^{๑๘} เพ็ญแข กิตติศักดิ์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนาตามที่ ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙).

^{๑๙} มาฆะศรี คหฺภูฐา, “ความคิดเรื่องนรกและสวรรค์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์อักษร ศาสตร มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

^{๒๐} สยาม ราชวัตร, “วิธีอ้างเหตุผลเพื่อยืนยันความมีอยู่ของโลกหน้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

วิธีการอ้างเหตุผลแก่กลุ่มที่ไม่เชื่อโลกหน้า ทั้ง ๒ รูปแบบสามารถนำไปประยุกต์ใช้ทั้งในด้านการเรียนการสอนเรื่องโลกหน้าเชิงเหตุผลและเป็นหลักปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบันต่อไป

๑.๕.๒.๖ สิวลี ศิริไล ได้เสนองานวิจัยเรื่อง “ปัญหาเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้า”^{๒๑} ผลจากการวิจัยพบว่า นักปรัชญาคริสเตียนคนสำคัญได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับพระเจ้าและวิธีการพิสูจน์ถึงการมีอยู่ของพระเจ้าในแบบก่อนประสบการณ์ (a priori) และหลังประสบการณ์ (a posteriori) เพื่อยืนยันถึงการมีอยู่ดังกล่าว โดยต้องมีความเชื่อและศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นในการแสวงหาความรู้ ความเข้าใจในการมีอยู่ของพระเจ้า ส่วนนักปรัชญาภาษากลุ่มวิเคราะห์ได้แบ่งข้อความออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ข้อความวิเคราะห์ (analytic statement) และข้อความสังเคราะห์ (synthetic statement) ข้อความทั้งสองนี้ชี้ให้เห็นว่าไม่อาจทดสอบได้ เพราะข้อความแบบทวิภาคกล่าวถึงพระเจ้าแบบไร้ความหมาย และเป็นความผิดพลาดในการใช้ภาษา ผู้เขียนยังได้เสนอว่า เรื่องปัญหาดังกล่าวนี้เป็นปัญหาที่ไม่อาจให้คำตอบได้ เนื่องจากขาดหลักการที่มีเหตุผลและความแน่นอนพอเพียงที่จะนำมาตัดสิน เพราะจะทำให้การโต้แย้งของฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยไม่มีข้อยุติสิ้นสุด

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า งานเหล่านี้ศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้ วัชร งามจิตรเจริญ ได้กล่าวถึงลักษณะและประเภทของสัตว์ในอบายภูมิเท่านั้น ยังไม่กล่าวถึงเรื่องความมีอยู่ของอบายภูมิว่ามีอยู่อย่างไร วิทย์ วิศทเวทย์ ได้กล่าวถึงอบายภูมิว่าเป็นโลกที่ต่ำกว่ามนุษย์ และเป็นโลกที่พ้นสามัญวิสัย ขาดแต่การกล่าวถึงข้อพิสูจน์ความมีอยู่ สุนทร ณ รังสี ได้กล่าวว่อบายภูมิเป็นทุกคติภูมิที่บุคคลทำบาปมากแล้วได้รับผลหลังจากการเสียชีวิต ไม่ได้กล่าวถึงประเด็นเรื่องข้อพิสูจน์โลกหลังความตาย เสถียร โพธิ์นันทะ ได้กล่าวเฉพาะเรื่องนรกว่ามีอยู่ ๓ ประการที่เท่าคือ (๑) นรกมีอยู่จริงๆ อีกโลกหนึ่ง (๒) นรกเป็นอารมณ์นึกคิดที่ไม่ดี (๓) นรกที่ถูกกำหนดด้วยสภาพแวดล้อมของมนุษย์ ซึ่งยังขาดการกล่าวถึงความมีอยู่ที่เป็นข้อพิสูจน์ พระพงศธร คมภิรมมโม ได้เสนอโลกเบื้องหลังความตายว่ามีอยู่จริง เป็นโลกอื่นที่มีสภาพชีวิตใหม่ ซึ่งระบุเพียงให้สังคมเข้าใจว่า ๑) เป็นโลกทางสภาวะจิตใจ ๒) ปรโลกในชาตินี้ ๓) เป็นโลกอื่นหรือภพภูมิอื่นที่มีอยู่จริง ซึ่งยังไม่มีข้อพิสูจน์เพื่อเป็นการยืนยันที่ชัดเจนว่ามีอยู่จริงเพียงใด พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ ได้เสนอว่านรกมีอยู่ ๒ สถานะคือเป็นรูปธรรมและนามธรรม นอกจากนั้นได้เสนอข้อยืนยันถึงการมีอยู่ด้วยทฤษฎีเหล่านี้คือ ทฤษฎีโลก ๓ ทฤษฎีปรโลก ทฤษฎีกำเนิด ๔ ทฤษฎีเทพ ๓ และทฤษฎีอภิญญา ๖ ซึ่งทฤษฎีเหล่านี้ยังไม่มีกรอบครอบคลุมถึงข้อพิสูจน์ของความมีอยู่แบบอบายภูมิ เพ็ญแข กิตติศักดิ์ ได้เสนอระบุถึงภูมิ นรกว่ามีอยู่ ๒ แบบ คือมีอยู่แบบวัตถุวิสัยและแบบจิตวิสัย โดยยังไม่ระบุถึงทฤษฎีที่เป็นข้อพิสูจน์ของความมีอยู่ว่ามีทฤษฎีใดบ้าง มาฆะศรี คหฺภูฐา ได้กล่าวว่านรกมีอยู่จริงตามพระไตรปิฎกโดยมีกรรมเป็นตัวกำหนด เป็นเพียงกล่าวตามระบบประเพณีดั้งเดิมเท่านั้น สยาม ราชวัตร ได้เสนอรูปแบบวิธีการอ้างเหตุผลเพื่อยืนยันความมีอยู่ของโลกหน้าว่ามี ๒ รูปแบบ คือเน้นย้ำศรัทธาแก่กลุ่มที่เชื่อโลกหน้าและการอ้างเหตุผลแก่กลุ่มที่ไม่เชื่อโลกหน้า เป็นเพียงรูปแบบเท่านั้น ยังขาดการวิเคราะห์เพื่อยืนยันถึงข้อพิสูจน์ในเรื่องความมีอยู่เป็นการเฉพาะ สิวลี ศิริไล ได้เสนอปัญหาเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้า โดยสรุป

^{๒๑} สิวลี ศิริไล, “ปัญหาเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้า”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗).

คือยังเป็นปัญหาที่ไม่อาจให้คำตอบได้ เนื่องจากขาดหลักการที่มีเหตุผลและความแน่นอนพอเพียงที่จะนำมาตัดสิน

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องความมีอยู่ของอบายภูมิ ๔ ในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ เพราะผู้วิจัยเห็นว่า หากได้ศึกษาวิจัยแล้วจะทำให้พบคำตอบที่ชัดเจนถึงความมีอยู่ของอบายภูมิ ๔ ว่ามีอยู่ในลักษณะใด และทำไมจึงมีอยู่เช่นนั้น

๑.๖ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยทางปรัชญา จึงเน้นทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Investigation) เป็นหลัก กล่าวคือค้นคว้าจากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำราวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งเน้นถึงประเด็นเรื่อง “ความมีอยู่ของอบายภูมิ ๔ ในพุทธปรัชญาเถรวาท” โดยกล่าวถึงแนวคิดเรื่องความมีอยู่โดยใช้กรอบแนวคิดทางปรัชญาตะวันตกมาเป็นหลักในการหาข้อพิสูจน์ความมีอยู่ในพุทธปรัชญา พร้อมกับการวิเคราะห์เชื่อมโยงอบายภูมิ ๔ ในพุทธปรัชญาเถรวาทผ่านข้อพิสูจน์หรือการอ้างเหตุผลของความมีอยู่ เพื่อตอบปัญหาการวิจัยว่า ความมีอยู่ของอบายภูมิ ๔ ในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเอกสารเป็นหลัก (Documentary Research) ซึ่งมีลำดับในการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๗.๑ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความมีอยู่พร้อมทั้งข้อพิสูจน์ และแนวคิดเรื่องอบายภูมิ ๔ จากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทยเป็นหลัก

๑.๗.๒ วิเคราะห์ข้อพิสูจน์ความมีอยู่ของอบายภูมิ ๔ ในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๗.๓ นำเสนอสรุปผลการวิจัยในวิทยานิพนธ์นี้

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบและเข้าใจแนวคิดเรื่องความมีอยู่

๑.๘.๒ ได้ทราบและเข้าใจแนวคิดเรื่องอบายภูมิ ๔ ในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๘.๓ ได้ทราบและเข้าใจความมีอยู่ของอบายภูมิ ๔ ในพุทธปรัชญาเถรวาท